

OSUCHY 1944

największa bitwa polskich partyzantów

KAMIL KOPERA

Kamil Kopera

OSUCHY 1944

największa bitwa polskich partyzantów

Łukowa 2019

© Copyright by Kamil Kopera

© Copyright by Gminny Ośrodek Kultury w Łukowej

Wydawca:

Gminny Ośrodek Kultury w Łukowej

23-412 Łukowa 569A

gokluk1@wp.pl

www.lukowa.pl

Na okładce:

Puszcza Solska. Kurs Młodszych Dowódców Piechoty.
domena publiczna

W relacjach, raportach, dokumentach i wspomnieniach zachowano oryginalną pisownię.

ISBN 978-83-936-794-5-2

W Osuchach, małej miejscowości w powiecie biłgorajskim znajduje się największy w Polsce pobitewny cmentarz partyzancki. Spoczywają na nim głównie żołnierze Polskiego Państwa Podziemnego: Armii Krajowej (AK) i Batalionów Chłopskich (BCh)¹ polegli w walce z przeważającymi siłami niemieckimi. Momentem kulminacyjnym kilkudniowych zmagania była bitwa pod Osuchami. Starcie to, określane również jako bitwa nad Sopotem, na trwałe wpisało się w historię oręża polskiego. Była to największa bitwa oddziałów leśnych tych formacji na ziemiach na zachód od Bugu.

Walki, które toczyły się w drugiej połowie czerwca 1944 r. w Puszczy Solskiej, były rezultatem realizacji drugiej części niemieckiego planu operacji *Sturmwind* (Wicher). Była to pierwsza akcja tego typu kierowana bezpośrednio przez niemieckie dowództwo Okręgu Wojskowego Generalnego Gubernatorstwa (Wehrkreis im Generalgouvernement - dalej: WK GG). Działania zaplanowane i przeprowadzone przez Wehrmacht² były zupełnie różne od tego, do czego przywykli partyzanci i cywile na Zamojszczyźnie. Akcje pacyfikacyjne i wysiedleńcze przeprowadzane przez Niemców wcześniej przebiegały według innego schematu. Wynikało to, z podporządkowania działań policyjnych i wojskowych funkcjonariuszom Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy i realizowanym przez nich wytycznym związanym z Generalnym Planem Wschodnim. Cywile i polskie organizacje zdążyły wypracować model postępowania na ich wypadek. Zarządzana przez wojsko operacja wymierzona w partyzantów była na tym terenie nowością i zaskoczeniem dla żołnierzy ruchu oporu.

Skala akcji *Sturmwind* była ewenementem w Generalnym Gubernatorstwie (Generalgouvernement dalej: GG). Nigdy wcześniej ani później do walki z partyzantami na jego terenie nie zaangażowano tak dużych sił jak w czerwcu 1944 r. na Zamojszczyźnie³. Niemcy organizowali swe akcje wymierzone przeciwko partyzantom pod

¹ BCh scalane były z AK od 30 marca 1943 r. Akcja scaleniowa napotykała jednak różne przeszkody - od wzajemnej niechęci osobistej pomiędzy dowódcami tych formacji, poprzez kwestie związane z doposażeniem oddziałów BCh przez AK po różnice światopoglądowe. Zdarzały się wypadki, w których jednostki formalnie należące do AK określały się jako oddziały BCh. Rozkaz komendanta okręgu Lublin płk. Kazimierza Tumidajskiego *Marcina* z 25 maja 1944 r. precyzował kwestie nazewnictwa: *Wszystkie plutony wcielone z BCh (...) stają się z chwili scalenia członkami jednej armii - AK. Jedyne dla tradycji zatrzymują te plutony swe poprzednie miana, faktycznie od chwili scalenia się tylko „AK”* Rozkaz Komendy Okręgu w sprawie konfliktów na tle akcji scaleniowej [w:] I. Caban, Z. Mańkowski, *Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w okręgu lubelskim 1939-1944*, Lublin 1971, s. 327.

² Wehrmacht to całość sił zbrojnych (wojska) III Rzeszy Niemieckiej. w jego skład wchodziły wojska lądowe, marynarka wojenna oraz lotnictwo.

³ Podobne operacje jak *Sturmwind* przeprowadzano wcześniej jedynie na podbitych terenach Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). Przykładowo: operacja *Nasses Dreieck* (Podmokły Trójkąt) przeprowadzono w dniach 9-16 maja 1943 r. w okolicach Kijowa. Zastosowano w niej taktykę spychania zgrupowania oddziałów partyzanckich w określone miejsce, odparcia ich desperackiego szturmu a następnie przeczesania bagien, w których ukrywali się *bandyci*, którzy *po szyje zanurzeni w wodzie i błocie, byli bezlitośnie, z krótkimi przerwami, ostrzeliwani z moździerzy, ciężkich dział i cekaemów. w takiej sytuacji wielu próbowało uciekać, lecz wówczas zostali zniszczeni. Ginęli od pocisków bądź topili się; znaleziono wiele zwłok.* P.W. Blood, *Siepacze Hitlera: oddziały specjalne SS do zwalczania partyzantki*, Warszawa 2008, s. 228-231.

hasłem walki z *bandami*. Określenie żołnierzy organizacji konspiracyjnych takim mianem było elementem swoistego zaklinalnia rzeczywistości przy pomocy słów. Miał to być element przechodzenia od stanu wojny i prawa wojennego do prawa stanowionego czasu pokoju. W tym drugim nie było miejsca dla partyzantów – byli tylko *bandyci*, których należało wytępić. Adolf Hitler porównywał takie walki z *bandytami* do bojów toczonych z Indianami w Ameryce Północnej. W walkach tych nie obowiązywały żadne zasady. W sierpniu 1942 r. Naczelne Dowództwo Wehrmachtu (Oberkommando der Wehrmacht – dalej OKW) wydało dyrektywę Führera nr 46 dotyczącą zwalczania *band* której zapisy nakazywały bezwzględna walkę z nimi⁴. Zapisano w niej, że Reichsfürer SS został, „w porozumieniu z OKW najwyższą instancją w zwalczaniu tak zwanych partyzantów”⁵.

Reichsfürer SS - Heinrich Himmler robił wszystko, aby uspokoić sytuację bezpieczeństwa nie tylko na wschodzie, ale również na terenach GG. Mimo jego wysiłków, stan faktyczny w latach 1942 - 1943 daleki był od ideału. Aby móc zgodnie z prawem ingerować w sprawy wewnętrzne tego terytorium, ogłosił on 21 czerwca 1943 r. tereny GG obszarem działań *bandytów* (w domyśle – partyzantów). Dekret ten pozwolił powiększyć siły zbrojne na tym terenie i przekazywał walkę z ruchem partyzanckim specjalnemu sztabowi z SS-Obergruppenführerem Erichem von dem Bach-Zelewskim na czele⁶. Wspomniany wcześniej dekret nr 46 precyzował podział obowiązków przy tego typu operacjach – wojsko miało likwidować *bandytów*, a formacje SS i policji dokonywać działań pobocznych⁷. Działania przeprowadzone według tego schematu miały miejsce na Zamojszczyźnie w roku 1943 i o nich traktuje początek niniejszej pracy. Ma on obrazować pewien styl prowadzenia działań przez Niemców, do którego przyzwyczajono się na tym terenie. Rok później zmieniono taktykę i łańcuch dowodzenia, co doprowadziło do wydarzeń przedstawionych w dalszej części publikacji⁸.

Niemieckie operacje przeciwpartyzanckie na terenie GG to wciąż słabo poznany i zbadany temat. W przeciwieństwie do okupowanych obszarów ZSRR i dawnych województw wschodnich II Rzeczypospolitej, gdzie działali sowieccy partyzanci, nie był to obszar wielkich starć Niemców prowadzonych w ramach „małej wojny”⁹. Na terenie GG to raczej akcje dywersyjne niż otwarte bitwy kształtowały losy podziemnego frontu. Bitwa pod Osuchami i poprzedzające ją wydarzenia stanowiły jeden z nielicznych wyjątków od tej reguły. W omawianych wydarzeniach stroną dominującą i narzucającą warunki byli Niemcy – głównie siły Wehrmachtu a *Sturmwind* był przeprowadzoną przez niego operacją wojskową, stąd niniejsza publikacja skupia się na militarnych aspektach zmagania pomiędzy oddziałami nimi a partyzantami AK i BCh¹⁰. Na terenie objętym niemiecką akcją znalazły się również oddziały partyzantów radzieckich oraz jednostki Armii Ludowej (AL)¹¹, jednak żadna zwarta jednostka tych formacji nie wzięła udziału w omawianej bitwie, dlatego ich działania zostaną w niniejszej publikacji jedynie zasygnalizowane.

⁴ Ibid., s. 110.

⁵ P. Longerich, *Himmler: buchalter śmierci*, Warszawa 2014, s. 764.

⁶ J. Gmitruk, Z. Mańkowski (red.), *Cbłopi w obronie Zamojszczyzny*, Warszawa 1985, s. 110.

⁷ P.W. Blood, *Siepacze Hitlera...*, s. 111.

⁸ Istotą walk z bandami (Bandenbekämpfung), zgodnie z wytycznymi dla jednostek podejmujących takie działania było okrążenie (Einkreisung bądź Einkesselung) i do takiej formy walki dążyły jednostki przeprowadzające operacje w Puszczy Solskiej w roku 1944.

⁹ Wojna partyzancka na wschodzie doczekała się obszernej literatury, także anglojęzycznej. Z prac XXI w. warto tutaj wspomnieć: B. Musiał, *Sowieccy partyzanci 1941-1944: mity i rzeczywistość*, Poznań 2014., K. Slepian, *Partyzanci Stalina: radziecki ruch oporu w czasie II wojny światowej*, Poznań 2008. Literatura popularnonaukowa również zajmuje się często tym tematem – np. A. Hill, J. Shumate, *Soviet Partisan vs German Security Soldier: Eastern Front 1941-44.*, London 2019., N. Cornish, *Soviet partisan: 194-44*, Oxford 2014.

¹⁰ Wydarzenia z Puszczy Solskiej z drugiej połowy czerwca 1944 r. doczekały się szerokiej literatury wspomnieniowej i opartej na wspomnieniach strony polskiej. Do najpopularniejszych tego typu publikacji należą m.in.: J. Markiewicz, *Paprocie zakwitły krwią partyzantów: o wielkich bitwach w Puszczy Solskiej w czerwcu 1944 roku*, Lublin 1987., Z. Jakubik, *Czapki na bakier*, Lublin 1966 oraz Z. Ziembikiewicz, w *partyzancie u „Rysia”: wspomnienia żołnierza i Batalionu Oddziałów Hrubieszowskich BCh*, Warszawa 1978. o wydarzeniach tych dni traktują także beletrystyczne S. Myślińskiego, *Nad Prypecią*, Warszawa 1976 oraz wydana w serii Biblioteka Żółtego Tygrysa publikacja W. Tuszyńskiego, *Operacja „Sturmwind”*, Warszawa 1969. Ponadto w większości zbiorów dokumentów dotyczących walki z niemieckim okupantem na Lubelszczyźnie przedrukowywane są wspomnienia z omawianych walk.

¹¹ Armia Ludowa powstała z przekształcenia 1 stycznia 1944 r. Gwardii Ludowej, organizacji zbrojnej Polskiej Partii Robotniczej (PPR).